

ГЕОРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ ВИСОЦЬКИЙ

Георгій Миколайович Висоцький — видатний ґрунтознавець, лісівник, палеоботанік, фізико-географ, гідролог, фундатор науки про ліс та лісову дослідну справу, академік НАН України (1939 р.).

Георгій Висоцький народився 7 (19) лютого 1865 р. у с. Микитівка Глухівського повіту Чернігівської губернії (зараз Ямпільський район Сумської області) в сім'ї дворянина. Середню освіту здобув у Глухівській гімназії, яку закінчив 1883 р. 1886 р. вступив до Петровської (нині Тимірязівська) сільськогосподарської й лісової академії в Москві. Під час навчання основну увагу приділив природничим наукам, насамперед ґрунтознавству.

1889 р. Г. Висоцький завершив теоретичне навчання і поїхав на практику в Бердянське степове лісництво (зараз розташоване в с. Соснівка Мелітопольського району, Запорізької обл.). На той час у лісництві проводили дослідні лісові посадки в посушливому степу. До завершення практики країна пережила велике лихо — посуху і неврожай 1891 р. Після закінчення практики Г. Висоцький подав клопотання в Лісовий департамент про зарахування на лісову службу. Департамент на той час займався підготовкою степової експедиції під керівництвом Василя Васильовича Докучаєва («Особая экспедиция по испытанию и учету различных способов и приемов лесного и водного хозяйства в степях России»), яка мала на меті розробку заходів щодо боротьби з посухою та її наслідками. В. Докучаєв зараховує Г. Висоцького у штат для роботи на найскладнішій ділянці — у Велико-Анадолі (поблизу Азовського моря). Згодом він пропонує молодому вченому стати завідувачем Великоанадольською дослідною дільницею лісорозведення (з 1899 р. — Маріупольське дослідне лісництво). З 1892 р. Г. Висоцький веде наукові дослідження на цьому лісовому стаціонарі (вододілі басейнів Дніпра і річок, що впадають в Азовське море, за 3 км від станції Велико-Анадоль).

Уже в перший рік роботи Г. Висоцький заклад лісову рослинність і започаткував шість метеорологічних станцій. Він став опорою і для свого вчителя — В. Докучаєва. У нього Висоцький перейняв ідею єдності «живої» та «мертвої» природи і слідував їй завжди.

У Великоанадольській дослідній дільниці Г. Висоцький працював 12 років. Упродовж цього періоду він проводив спостереження за масивом штучно створеного лісу, вирішував низку інших завдань, серед яких — створення полезахисних, прияружних та інших насаджень. Під керівництвом вченого було закладено 538 га полезахисних смуг. Вони й досі виконують важливу роль, являючи собою своєрідну пам'ятку про діяльність вченого.

1899–1904 рр. Г. Висоцький працював лісничим у Маріупольському лісництві, потім переїхав до Петербурга, де обійняв посаду ревизора лісовпорядкування при Лісовому департаменті. Відтоді роботи Висоцького набули, на його думку, «географічних масштабів», адже вони охопили всю степову зону, а також прилеглі райони. Учений одним із перших висловив важливу думку про загальні особливості ґрунтів і рослин — їхньої залежності від одних і тих самих фак-

торів зовнішнього середовища (він їх називав елементами життя). Глибокий аналіз цих зв'язків наведено у статті «О карте типов местопроизрастаний» (1904). У роботі «Степи Европейской России» (1905) вчений висловив думку, що природне безлісся степів насамперед обумовлено несприятливим для лісової рослинності кліматом, разом з тим, на відміну від більшості своїх колег, уникнув властивої їм однобічності. Він показав, що під час вирішення цього питання потрібно ґрунтуватися на загальногеографічних, зональних факторах, і вказував на необхідність врахування спільної дії всіх факторів природного безлісся степів. 1908–1909 рр. вийшли друком інші праці вченого, зокрема «Бузулукский бор и его окрестности». У ній Г. Висоцький вперше представив узагальнювальну фізико-географічну характеристику цього унікального лісового масиву (зараз національний парк у Поволжі). Крім Бузулуцького бору, він досліджував умови для лісової рослинності в Тульських засік, Олешківських і Наринських пісків, Єргені (1915 р. була видана його фізико-географічна монографія «Ергеня», яка має велике значення для вивчення лісової рослинності та її еволюції під впливом дії людини).

Упродовж кількох років у коло наукових інтересів Висоцького входили заповідні степи Херсонщини та Олешківські піски. 1925 р. працював в Асканії-Новій над вирішенням проблеми інтродукції (впровадження нових порід за межами їх природного ареалу) та акліматизації рослин, досліджував закономірності змін степів і ґрунтоутворювальні процеси.

Усе, що робив учений, всі його спостереження і їхні результати записано в щоденник («Журнал»), який він вів, починаючи з перших днів роботи на Великоанадольській дослідній ділянці. Виняткова докладність записів робить цей щоденник документом, який дає можливість уявити діяльність ученого. Так, він свідчить про активне наукове листування з видатними вченими того часу.

1913 р. Лісовий департамент доручив Г. Висоцькому очолити праці з лісовпорядкування степових лісництв, тому вченому довелося переїхати до Києва. Тут він досліджує тераси річок України з метою закріплення їхніх пісків, зокрема за допомогою рослинності. 1915 р. за заслуги перед географічною наукою Г. Висоцький удостоєний вищої нагороди Географічного товариства — золотої медалі ім. П. Семенова-Тянь-Шанського.

Після революції починається активна педагогічна діяльність Г. Висоцького. 1917 р. Новоросійський (Одеський) університет присудив йому ступінь доктора агрономії без захисту дисертації. Відзначаючи справедливість присвоєння Г. Висоцькому наукового ступеня, академік В. Вернадський, говорив: «Майже всі його роботи відрізняються оригінальністю та самобутністю. Багато тонкого спостереження природи». 1918 р. Г. Висоцький очолив кафедру ґрунтознавства Таврійського університету в м. Сімферополі. Потім викладав і в інших навчальних закладах: в Білоруському сільськогосподарському інституті (1923–1926 рр.), Харківському інституті сільського і лісового господарства (1926–1930 рр.). Займаючись викладацькою роботою, вчений активно працював над створенням свого оригінального курсу загального лісівництва. 1930 р. Г. Висоцький публікує в журналі «Український лісовод» статтю, у якій порушує питання про фахівців, яких готують лісові виші. Особливу увагу він приділяє підготовці лісівників-дослідників, які, на його думку, повинні мати «устремління до природного слідопитства».

З 1930 до своєї смерті 6 квітня 1940 р. Г. Висоцький працював у Харкові, у Всесоюзному науково-дослідному інституті лісового господарства та агролісомеліорації (зараз Український НДІ лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г. Висоцького). Він обіймав посаду заступника директора з науки, а пізніше — наукового консультанта. 1934 р. у майже 70 років він здійснив експедиційну поїздку зі своїми учнями-співробітниками півднем України.

Г. Висоцький брав участь у створенні Української Академії наук.

1934 р. його було обрано академіком Всесоюзної академії сільськогосподарських наук, а 1939 р. — академіком АН УРСР. Учений був одним із засновників і діяльним автором першого у світі журналу «Ґрунтознавство», який почали видавати з 1899 р. У журналі всебічно висвітлюють проблеми генезису і географії ґрунтів, хімії, фізики, біології ґрунтів.

Г. Висоцький — автор понад 200 наукових робіт. У більшості з них розглядають вплив гідрокліматичних і ґрунтових умов на лісову рослинність, а також її зворотній вплив на навколишнє природне середовище. Учений досліджував проблеми водного балансу ґрунту залежно від умов рельєфу і рослинного покриву, вперше розрахував формулу балансу вологи під лісом і полем, установив індекси сухості і вологості клімату, комплексні фактори безлісності степів.

«Вивчати ліс, його будову, його життя відірвано від одночасного вивчення середовища безцільно. Це буде вивчення чогось нереального або вже неживого».

Г. Висоцький розвинув Докучаївське вчення про природні зони, ввів у науку поняття «місцевість», яке повністю відповідає сучасним уявленням про ландшафт як природний комплекс. Ідею В. Докучаєва про ґрунти як «дзеркало ландшафту» Г. Висоцький значно конкретизував, взявши як фактор ґрунтоутворення не клімат узагалі, а кількість і співвідношення тепла і вологи.

З ім'ям Висоцького пов'язана ідея створення в Олешківських пісках дослідницької станції (нині Степовий філіал УкрНДІЛГА).

ЛІТЕРАТУРА

1. 150 років від дня народження академіка Г. М. Висоцького [Електронний ресурс]. — Режим доступу: uriffm.org.ua/novini/150-rok%D1%96v-v%D1%96d-dnya-narodzhennya-akadem%D1%96ka-g-m-visotskogo
2. Высоцкий Г. Н. Бузулукский бор и его окрестности / Г. Н. Высоцкий // Лесн. журн. — 1909. — Вып. 10. — С. 1133–1178.
3. Высоцкий Г. Н. Степи Европейской России // Полная энциклопедия русского сельского хозяйства и соприкасающихся с ним наук. — СПб., 1905.
4. Георгій Миколайович Висоцький — патріарх українського степового лісівництва // Сайт Українського ордена «Знак Пошани» науково-дослідного інституту лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г. М. Висоцького. — 2011.
5. Пятницкий С. С. Г. Н. Высоцкий как образец ученого / С. С. Пятницкий // Лесное хозяйство. — 1998. — № 4. — С. 10–11.
6. Кушнарѡва В. О. Науково-освітня та дослідна діяльність професора Г. М. Висоцького у Криму (1919–1923) / В. О. Кушнарѡва // Історія науки і біографістика. — 2010. — № 1. — С. 1–8.
7. Товмаченко В. М. Видатні вчені-аграрії періоду становлення та розвитку Української академії наук (1918– 1931) / В. М. Товмаченко // Вісник аграрної історії. — 2012. — № 3. — С. 220–231.
8. Персональна сторінка — Г. М. Висоцький. Сайт Корнус Анатолія Олександровича [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://aokornus.at.ua/index/g_m_visockij/0-46
9. Нешатаєв Б., Корнус А. Георгій Миколайович Висоцький (1865–1940) — патріарх українського лісівництва [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ukr-tur.narod.ru/istoukrgeo/allpubl/postati/geomykvysoz.htm